

Fra Nilen til Kaløvig

Af Carsten Bach-Nielsen

Lektor i kirkehistorie, lic.theol & exam.art.

Johannes Wiedewelt:
Ægyptisk kanapeurne.
Studietegning fra Rom
1750'erne.
Danmarks Kunstmuseum,
Samlingen af Arkitekturteg-
ninger.

Oplysningstiden i 1700-tallet opløste meget af det traditionelle europæiske tankegods. Den tyske filosof G.E. Lessing bidrog med sin fortælling om de tre ringe i skuespillet *Nathan den Vise* til, at kristendommen efterhånden ansås for at være en religion på linie med andre af verdens religioner. Dem kendte man nemlig stadig mere til, ligesom man i stigende grad respekterede dem. Lessings skuespil, der bygger på en middelalderlig fortælling, handler om tre ringe, der repræsenterer kristendommen, jødedommen og islam. Alle kan de repræsentere den religiøse sandhed, skønt ingen ved hvilken ring, der er ægte. Læren heraf er, at hvad man tror og mener, hvilken positiv religion, men bekender sig til, kan være ret så underordnet, for hvad det kommer an på, er at handle ædelt og retsindigt.

I århundreder havde de lærde pløjet sig igennem religiøse tekster fra den græsk-romerske verden, men i 1700-tallet fik man øje på en ny oldtidskultur, der hidtil havde været gådefuld og svært tilgængelig, nemlig den ægyptiske. Kunstneren Marcus Tuscher mangfoldiggjorde kaptajn Nordens skitser fra dennes Ægyptensekspedition i 1738. I Rom tegnede nyklassicisten J.F. Wiedewelt ægyptiske skulpturer, medens den europæiske offentlighed hengav sig til ægyptiske mysterier i Mozarts opera *Tryllefløjten* eller i tidens mange eksklusive frimurerloger.

Det sene 1700-tals nyreligiøse bølge kan ofte aflæses i tidens gravkunst, hvor det snarere er undtagelsen end regelen, at monumenterne prydes af kristne symboler. Kendskabet til – eller i det mindste forestillingerne om – de antikke religioner leverede et billedsprog, som man lod låne nye ord til de gam-

melkendte kristne sandheder. Oplysningstidens yndlingstanke om sjælens udødelighed udtryktes således med større letthed, når man fandt sine forbilleder i fremmede og fjerne religioner, der rummede denne forestilling.

Gudsforestillingerne ændrede sig især radikalt i den sene del af Oplysningstiden, som vi kalder rationalismen. Gud blev omtolket til en almagt, hvis stemme kunne høres mange andre steder end i kirken. Ikke mindst lød den i moralen, i kaldet til at blive en nyttig og aktiv samfundsborger, der tjente det almene vel ved sine dyder og høje moralske standard. Oplysningstiden var særdeles from, når den hyldede de nyttige, menneskelige dyder og lovpriste den fjerne og vagt tegnede Gud, men Kristus og Helligånden var der ikke plads til. End ikke trosbekendelsens tanke om kødets opstandelse sagde oplysningens folk noget. Dette ansås allerhøjest som nogle primitive tanker, Jesus havde gjort brug af for at imødekomme sine samtidige tilhøreres forståelseshorisont. Naturligvis opstod kødet og kroppen ikke. Og hvorfor skulle den det, når man mente, at sjælen var det fineste og vigtigste? Sjælen var helt i overensstemmelse med oldtidens græsk-hellenistiske tankegang udødelig. En populær folkebog af tyskeren Salzmänn sandsynliggjorde, at himlen allerede var på jorden, men at udødeligheden dog bestod som et hinsidigt rige af en højere orden – et elysium for de salige ånder. Dette sammenfattedes i tidens yndlingsbegreb lyksalighed.

I takt med at forståelsen af kristendommen ændrede sig i retning af det lyse og optimistiske, flyttede også gravene omkring 1800 fra kirkerummet ud under alnaturens høje himmel. Fra Bregnet Kirkegård i Kalø Vig er udsigten under himlens hvælv svimlende over grønne banker og blått hav. I denne pragt rejstes i 1816 et særegent monument over forpagteren på Kalø Slot, Jens Dinesen. Kunstnerens navn er ukendt. Indskriften på den lyder:

HAN DØDE,
MEN HANS MINDE LEVER
I VORE HIERTER, THI
TROFASTHED RETIND
GAVNELYST UEGENNYTTIGHED
VARE HANS SIELS SANDE
EGENSKABER DERVED
BLEV HAN OS SAA KIER. MANGE
SAA ELSKELIG. HANS DRIFTIGHED
UDVIDEDE HANS VIRKEKREDS, GAV
HAM INDFLYDELSE HÆDER OG
FORMUE, MEN DEN BETOG HAM EI

Gravmæle over Jens Dinesen, Bregnet Kirkegård.
Foto: Carsten Bach-Nielsen, 2007.

DET GODE HIERTES FØLELSE, FOR
GUDSFRYGT VENSKAB OG ARMOD
TIDENS PLAGEAAND VOVEDE SIG
EI TIL HAM, THI HAN ØNSKEDE IKKE
DEN URENE VINDING KUN DETTE
AT LEVE OG GAVNE VAR HANS
ØNSKE, MEN ALMAGTS STEMME
KALDTE HAM TIL LYKSALIGHEDENS
HIEM, FOR DER AT HØSTE HVAD
HER VAR SAAET, IO MINDET OM DIN
DAAD FORKLAREDE SKAL TRØSTE
OS INDTIL DET ENGANG UNDES OS
IGIEN AT DELE LOD MED DIG.

KIERLIGHED OG HENGIVENHED
OPRETTEDE DENNE STØTTE TIL MINDE
OM FORPAGTER IENS DINESEN
SOM DØDE PAA CALØE D: 3. JULY 1816

HERUNDER ER NEDLAGT DET DØDELIGE
AF IENS DINESEN
FØDT PAA RØRBECH HOUGAARD
DEN 18 JULY 1778 AF FORÆLDRENE
DINES CHRISTENSEN OG
HUSTOE KIRSTEN KIELDS
DATTER.
HAN DØDE SOM FORPAGTER PAA
CALØE. EFTER AT HAVE LEVET
I 37 AAR 11 MAANDEDER
OG 15 TEN DAGE.

I den lange indskrift over den fromme og godhjertede mand hedder det med tidens sprog, at almagts stemme kaldte ham til lyksalighedens hjem, men at han dog stadig ved mindet lever i sine venners hjerter. Det dødelige af Jens Dinesen ligger her: kroppen. Men indskriften, der priser Dinesens rene og dyrebare hjerte, peger på et ret enestående motiv, der ses nederst på gravmælet. Her er Dinesens hjerte symbolsk og demonstrativt udstillet på en næsten makaber måde. Nemlig i en oldægyptisk kanopekrukke, der befinder sig i en grotte. Kanopen er ligefrem hjerteformet.

Sådanne kanopeurner kendes fra Ægyptens gravkamre, hvor de brugtes til opbevaring af den dødes indvolde ved balsamering af legemet. Lågene på disse udformedes oftest som

menneske- eller dyrehoveder. De symboliserede de guddomme, der antoges at stå i forbindelse med og beskytte menneskets indre legemsdele. Kanopen på Dinesens grav er nok vejrbidt, men et menneskehoved anes som låg.

Oventil prydes monumentet af en medaljon i marmor. Ved første øjekast ligner det en lettende ørn, men formodentlig er der snarere tale om en due med en blomst i næbbet. Denne døde blomst, der bæres til ny blomstring på de himmelske enge, modsvares af en blomst, der ligger vissen på jorden under fuglen.

Graven fastholder således stærkt polariteten mellem det timelige og det evige, mellem det jordiske og det himmelske.

Gravmæle over Jens Dinesen, detalje med indskriftstavle. Bregnet Kirkegård. Foto: Carsten Bach-Nielsen, 2007.

Dinesens sjæl høster på himmelske enge, men hans kødelige minde står synligt og konkret lige her i kanopen.

Særligt for kirkegården i Bregnet er, at Dinesens gravmæle er citeret, kopieret, omstøbt og omfortolket i et lige godt 50 år yngre gravmæle, der nu står lige ved siden af.

En træstamme af pudset cement er i 1868 sat på muremester Knud Andersens familiebegravelse. Det er umiddelbart en simpel metervare af den slags, man møder overalt på landets kirkegårde – og dog alligevel anderledes. Gravmonumentet er meget slidt af vejret og indskrifterne næsten ulæselige.

Forsiden rummer i indskriftsfeltet ud over muremester Andersens navn et salmevers, der kun delvist kan skimtes, da en del af pudsens er sprængt af:

... det Under skee
... sødt dit Rige see
... din Favn
...delige Navn.

Herunder: "Christus døde for vore Synder. 1. Cor. 13.3."

Det overraskede ved monumentet er dog, at udsmykningen på bagsiden viser marmormedaljonen med duen fra Dinesens gravmæle kopieret i cementpuds. I det bølgende skriftbånd læses:

Naar Duen her ej finder Ly
Da maa den hjem til Arken ty.

Til venstre: Gravmæle over Jens Dinesen, detalje med kanopeurne.
Bregnet Kirkegård.
Foto: Carsten Bach-Nielsen, 2007.

Til højre: Gravmæle over Jens Dinesen, medaljon med due.
Bregnet Kirkegård.
Foto: Carsten Bach-Nielsen, 2007.

Gravmæle over Knud Andersen.

Foto: Carsten Bach-Nielsen, 2007.

Længere nede på stammen er det udsparet et kors, hvori der er en skrifthenvisning til Johannes 20,27. Det er stedet om den vantro Thomas, der afsluttes af ordene "Vær ikke vantro, men troende". Derpå følgende vers af Boyes salme "Dybt hælder Aaret i sin Gang":

Jeg veed hvor Haabet grønnes da
Naar alting falmer her
Min Frelzers Træ paa Golgata
En evig Krone bær.

Derpå en henvisning til "St. Pauli Brev til de Romerske 4. Capitel". I dette kapitel står der mangt og meget, men hovedtemaet er Abrahams tro som forbillede for den kristnes tiltro til Guds forjættelser.

Vi er nu åbenlyst hinsides oplysning og rationalisme, nemlig i vækkelsernes tid. Djursland blev på længere sigt er kendt som et af Indre Mission stærkt præget område. Duen fra Dinesens gravmæle tolkes nu entydigt som due og sættes ind i en bibelsk sammenhæng som den due, Noah sendte ud fra arken. Duen vender hjem til den trygge ark, når der ikke er ly at finde i verden. Dette billede kan tolkes videre i lyset af Højsangen 2,14. Duen finder ly i Kristi sår, men Kristi krop kan her også udlægges som kirken, hvor den kristne må søge ly og ro. Det kan opfattes som om, denne vækkelseskristendom med sin hjemmewanthed i Bibel og salmebog her udfordrer den noget luftige oplysningskristendom i Dinesens monument. Her er det nemlig kristusforkyndelsen, der står centralt. Kravet til fasthed i troen, forvisningen om forsoningen, frelsen og opstandelsen formuleres skarpt og utvetydigt. Den kristnes hjerte skal være i himmelen eller hos Kristus.

Nyreligiøsiteten i sin hedenske, ægyptiske klædedragt modsiges på det kraftigste af en traditionel kristendom kun et halvt hundrede år efter, at den foretagsomme Dinesen med sine mange fortjenester indgik til lyksaligheden og efterlod sit hjerte på de blomstrende banker ved Kalø Vig.

Gravmæle over Knud Andersen. Detalje med indskriftstavle.
Foto: Carsten Bach-Nielsen, 2007.

Litteratur

Rudolph Bertouch: *Menigmands minde. Motiver og mestre bag vore folkelige gravminder især på Lolland-Falster*, Maribo 1971

Karin Kryger: "Ukristelige gravmæler", *Kirkehistoriske Samlinger*, 1983-84, s. 115-122.

Kristian Nyrop: *Fortids Sagn og Sange, bd. IV, Jødiske Parabler*, København 1908.

E.G. Salzmänn: *Himlen paa Jorden*, København 1801.

Gravmæle over Knud
Andersen. Detalje med due.
Foto: Carsten Bach-Nielsen,
2007.